

LBRIS

We know
books

LIVIU REBREANU

Crăișorul

Prefață Mircea Coloșenco
Fișă biobibliografică și
referințe critice de Lucian Pricop

EDITURA LIVIU REBREANU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
REBREANU, LIVIU

Crăișorul / Liviu Rebreanu; pref. de Mircea Coloșenco; fișă
biobibliografică și referințe critice de Lucian Pricop – Ed. a 3-a –
București: Editura Liviu Rebreanu, 2022

ISBN 978-973-1898-76-6

I. Coloșenco, Mircea (pref.)

II. Pricop, Lucian (ed.)

821.135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	7
<i>Bibliografie (selectivă)</i>	18
<i>Fișă biobibliografică</i>	19
<i>Referințe critice</i>	21
<i>Notă asupra ediției</i>	25
Crăișorul	27
Capitolul I. Înălțate împărate!	29
Capitolul II. Vine Horia cu porunci!	46
Capitolul III. De la Ana la Caiafa	55
Capitolul IV. Cu voia și porunca împăratului!	65
Capitolul V. Hai, feciori!	80
Capitolul VI. A noastră-i lumea!	97
Capitolul VII. Cumpăna	117
Capitolul VIII. Vin cătanele!	137
Capitolul IX. Iuda	151
Capitolul X. Roata	166

CAPITOLUL I
ÎNĂLTATE ÎMPĂRATE!

Prin ceața albă și necăcioasă, pe calea desfundată dinspre Arada, cobora în satul Albac, gâfâind și suduind, Ursu Uibaru, țaran țațoș, cu cizme ungurești, cu căciula neagră pe-o ureche, gornic în slujba șpanului de la Câmpeni. Fusese trimis de ieri cu porunci, a mas la Ion Mătieșu, tovarăș de gornicie din Arada, și acum se întorcea necăjit că nu întâlnește vreo căruță, să nu-l apuce pe-aici noaptea și vremea mai rea. Pe podețul de peste pâraul Albacului, în mijlocul satului și în fața bisericuței de lemn, la răscrucea drumului spre Câmpeni, îi ieși brusc în față un flăcău cu țundra sură pe umeri. Bucuros că întâlnește măcar un suflet de om, Uibaru strigă:

– Care ești, măi omule?... Ia oprește oleacă!... Tu erai Ionuț?

Flăcăul își strânse sumanul, săltându-se puțin din umeri, și răspunse mormăind mohorât, parcă nu i-ar fi făcut nicio plăcere întâlnirea cu gornicul:

– Da ce-i porunca, bade Ursule?

Uibaru tăcu o clipă încurcat. Oprise pe flăcău, fără să știe cine este, numai ca să-și răcorească necazul schimbând două vorbe. Acuma însă i se păru că ar fi nepotrivit cu slujba lui domnească să tăifăsuiească cu un băiețandru. Totuși, fiindcă se nemerise să întâlnească pe feciorul lui Horia, zise mai întunecat:

– Apoi că prea bine nu-i, băiete! Că numai alaltăieri chiar domnul Ișpan l-a văzut pe tătâne-tău prin Câmpeni, nu știu unde, și

tare s-a mâniat și ne-o ocărăț pe toți, că, zice, cum se poate să umble Horia slobod și nezăhăit de nimeni, în loc să șadă în temniță împreună cu ceilalți vinovați de răzmerița de-amu-i anul... Apoi, vezi, măi Ionuț, multe am pățimit noi din pricina tătâne-tău și tot am tăcut și l-am ferit, că-l știm om de omenie, dar nici așa nu se poate mereu, să ne facă numai pozne cu domnii. Trebuie să mai ia seama și dumnealui, să se ferească și să știe că domnii cu pandurii lor nu-l iartă și nici nu s-or odihni până nu l-or vedea în lanțuri ori și mai rău! Așa să știi, măi băiete, și să-i spui și dumnealui să știe și să ia seama!

– Să-i spun, cum să nu-i spun – făcu flăcăul tot morocănos.

– Îmi pare bine că te-am întâlnit ca să nu zică pe urmă badea Ursu că am fost viclean! urmă gornicul. Tocmai pentru că umblă vestea că iar vrea să plece la împăratul...

– Nu știu, bade – îl întrerupse Ion deodată cu imputare amară – dar ar mai putea și domnii să ne lase în pace, că tătucu n-a mai făcut rău nimănui în lume fără numai bine și-i păcat să-l hărțuiască mereu ca pe un câine!

– Na, apoi asta-i altă poveste! zise Ursu Uibaru cu glas aspru, ca și când ar fi vrut să arate că el, slujbaș domnesc, nu se poate lăsa înduioșat. Sănătate bună, Ionuț!

Parcă s-ar fi rușinat că a vorbit lucruri atât de gingașe cu un băietan fără minte, porni îndată la vale pe drumul noroios în care cizmele clefăiau la fiece pas. Ceața îl înghiți curând și flăcăul se pomeni deodată singur. Ascultă pașii ce se depărtau până ce se pierdură, apoi scui pă cu scârbă:

– Bată-te Dumnezeu să te bată!

Îi era urât Ursu Uibaru. Toată lumea îl ura. În doi ani de gornicie a făcut mai mult rău oamenilor decât toți ceilalți gornici împreună. Flăcăul coborâse în sat numai ca să se întâlnească cu Ilina lui Ion Mătieșu, numai de dragul ei. Îi spusese fata că gornicul e pe-aici, totuși i se părea că ceasul rău i l-a scos înadins în cale să-i strice bucuria. Era de vreo nouăsprezece ani, dar voinic și chipeș ca un bărbat.

Se scutură ca și când ar fi vrut să lepede urmele întâlnirii cu Uibaru, apoi o luă spre casă, pe lângă pâraul Albacului în sus. Îi reveni în inimă chipul Ilinei. De dorul ei începu să horiască. Avea glas cald și dulce, ca și tatăl său. Sosi sub coasta pe care se afla căsuța lor, mai la deal, în Crângul Feregetului. Așteptă un răstimp parc-ar fi sperat că are să-l ajungă Ilina din urmă. Prinse a sui pe cărarea lunecoasă. Opinca se cățara greu și căuta mereu sprijin. Când se văzu în deal se opri să răsufle. Ceața rămăsese jos și se întindea ca un giulgiu murdar peste valea șerpuită.

În crâng, cele câteva căsuțe de bârne, cu coperișele de dranițe mucezite, se piteau răsfirate și speriate printre pomi. Rămășițele de păclă, ca niște smocuri de lână, atârnav prin copaci și pe streșinile scunde. În fund, dincolo de tăpșanul crângului, coasta își urma urcușul, investmântată cu pădurea bătrână de fag.

Flăcăul trecu șuierând vreo trei pârliazuri până în grădina lor cu câțiva pomi și o clăiță de fân. Casa, numai tinda și o odaie, era atât de slăbănoagă că părea gata să se dărâme. Pe prispă, lângă ușa tinzii, ședea un om cu sumanul negru, cu pipa stinsă în colțul gurii.

– Aici erai, bade George? întrebă flăcăul mirat.

– D-apoi vezi bine – murmură țaranul fără să clinească, cu un glas supărăcios. Venisem să mă sfătuiesc cu tătâne-tău c-am auzit prin sat că iar umblă să plece la împăratul după dreptate.

George Nicula, nepot de văr al lui Horia, mustăcios și negricios, ridică întrebător ochii asupra flăcăului. Cotrobăind după cheia tinzii, Ion răspunse liniștit:

– Nu-i acasă, bade, și nici n-a mai dat pe-aici de vreo săptămână! Că dumnealui mai mult e pe drumuri decât acasă, știi bine și dumneata!

– Știu. Dar mă bizuiam pe noroc. Dacă-l nimeream, ziceam să mă ia și pe mine cu dumnealui, că și io-s om de treabă și cu dare de mână și nu mi-ar sta rău să merg.

Așteptă un cuvânt bun de la Ion, care însă se căznea să descuie și mormăia o sudalmă. Urmă mai moale:

– Dumnealui ar putea numai să vrea, că doar unu-i Horia în țara asta și oamenii îl ascultă mai mult decât pe vlădica.

— Așa-i, nici vorbă — zise flăcăul, împingând ușa de perete și adăugând apoi cu mândrie: Bine zici dumneata, unu-i Horia! Tocmai de aceea cu dumnealui să te înțelegi, că mie degeaba-mi spui.

George se simți puțin jignit de vorbele feciorului și răspunse mai înțepat, dar cu ochii în pământ:

— Eu socoteam că ar fi bine să merg și pentru binele dumnealui, că badea Ursu nu se prea ajunge din multe de toate. Altfel eu n-aș vedea de ce să mă îmbulzesc că, slavă Domnului, cât îmi trebuie am, poate și mai mult, iar cu domnii n-o duc rău defel și nici de gornici nu mi-e teamă, că de mine nu pot să se atingă.

— Nu vii în casă, bade? făcu flăcăul nepăsător, parcă nici n-ar fi ascultat.

— Apoi c-am stat destul și-i vremea să mergem pe-acasă — zise George ridicându-se. Dar tu să nu uiți și să-i spui unchiașului ca să-mi poată porunci dacă-i de mers, auzi?

— Bine, bade George!

Intră în tindă, fără să mai aștepte până să plece George, și închise ușa. Îl mai auzi mormăind afară puțin și apoi depărtându-se. Trecu din tindă în casă. Pe pat, cu fața în sus, cu mâinile pe piept, se odihnea Horia.

— Dormi? întrebă Ion uimit.

— Ba! răspunse bătrânul, nemișcat.

— Ai venit de mult?

— Am intrat pe ușa dinapoi și m-am așezat să mă hodinesc... Cine era pe prispă? George?... Parcă i-am cunoscut glasul.

— Dânsul — zise feciorul. Dar m-am întâlnit și cu Ursu Uibaru, gornicul, în sat. Și el m-a iscodit ca și badea George.

— Lasă-i în plata Domnului! încheie bătrânul.

Ion își lepădă țundra și scormoni în vatră să ațâțe focul. În casă înserarea se închea filtrată prin cele două ochiuri de fereastră. Pe pat, Horia, mereu nemișcat, respira îngândurat și din când în când ofta prelung. După ce țâșni o flăcără bună din tăciunii ce mocniseră sub cenușă, flăcăul se așeză pe laviță, la căpătâiul tatălui său, și, parcă i-ar fi înțeles tăcerea și gemetele, întrebă:

— Da când aveți de gând să porniți, tătucule?

— Apoi chiar mâine, până-n ziua — zise bătrânul înviorat, sculându-se deodată ca și când întrebarea i-ar fi adus aminte ceva ce uitase de tot.

— Vai de mine! se spăimântă Ion. Și nici măcar merindea nu ți-ai pregătit-o! Cum să pleci așa la drum, taică? Ba încă ce drum!

— Mie-mi spui, băiete, care l-am mai bătut de trei ori? rosti tatăl cu o sfătoșie care-l întinerea. De asta să n-ai tu nicio grije! Numai Dumnezeu să ne ajute să fim sănătoși și să ne întoarcem cu spor!

Acum începu sfatul cu feciorul. Întâi îi spuse că va pleca împreună cu Petre Nicula de la Vidra, cu Toma Pătruț pe care l-au ales mușcanii și cu Vasile Bodoroiu din Ofenbaia. Mai trebuia să meargă și Cloșcuț din Cărpeneș, că pe dânsul îl sortiseră și cărpeneșenii, și buciumanii, și abrudenii, dar degeaba, nu poate omul, că-i plin de necazuri. Rău îi pare că pornește fără Cloșcuț, că de toate trei ori laolaltă au fost la împăratul și tare bine se învoiesc, mai bine ca frații. Dar dacă nu se poate, nu se poate și pace. Bani de cheltuială are douăzeci și cinci de zloți, adunați de oamenii din Câmpeni, Bistra și Râul Mare în numele cărora se duce dânsul. Sunt colo în traistă, împreună cu jalbele și cu poruncile împărătești pe care domnii de-aici n-au vrut măcar să le citească, necum să le împlinească.

După ce se înnoptă bine și pe când bătrânul tocmai îl învăța cum să aibă grije de casă și de toate, se pomeniră cu Toader Oargă, fratele lui Cloșca. Aducea o traistă umflată de merinde. O trimitea Mărina, că tot o pregătise și baremi s-o aibă Horia pe drum dacă Cloșcuț nu poate pleca.

A doua zi, în zorii zorilor, bătrânul era în picioare. Căzuse o brumă groasă. Ceața se risipise de tot și de jur împrejur munții, cu căciuli albe de zăpadă proaspătă, păreau niște voinici mândri puși acolo întru apărarea oamenilor. Horia își roti privirile peste șiragul de piscuri ca și când și-ar fi luat rămas-bun de la prietenii cei mai dragi. Cum stătea așa, drept ca totdeauna, căciula neagră apăsată puțin pe urechea dreaptă, cu ochii culoarea oțelului călit,

cu mustața românească răsucită tinerește, cu sumanul negru tivit și înflorit cu șireturi vinete sub care se vedea cojocelul alb vrâstat pe piept de curea de la traista de piele, încălțat cu cizme cu turecii moi și încheiați numai până deasupra gleznelor, nimeni nu i-ar fi dat cei cincizeci și trei de ani împliniți. Alături de feciorul său cu capul gol părea un frate mai mare.

– Na, dragul tatii, rămâi sănătos și Doamne ajută! zise apoi deodată cu glas blând.

Ion îi sărută mâna, iar el îl sărută pe amândoi obraji.

– Noroc bun, tătucă, și Dumnezeu să v-ajute! murmură feciorul urmărindu-l cu privirea plină de iubire și înduioșare până ce se pierdu printre copacii crângului.

Ursu Nicula, fără să se mai uite înapoi, pășea voinicește pe marginea pădurii. Coti pe urmă spre Poiana, ca să ajungă mai drept prin Lespezeni la Scărișoara și de-acolo, pe lângă Măgura Negrii, să treacă la Vidra de sus unde avea să se întâlnească cu ceilalți tovarăși de călătorie la Petre Nicula...

Patru săptămâni și patru zile au mers, mai mult pe jos, până ce au sosit, într-o zi de vineri, în preajma Crăciunului nemțesc, la Viena. Horia cunoștea binișor orașul și-i duse de-a dreptul la hangiul unde fusese anul trecut, un neamț tare de omenie care nu le-a luat niciun ban pentru găzduire, ba le-a mai întins și câte-o mâncare din când în când, tot de pomană. Acolo numai cât și-au odihnit puțin oasele și s-au curățat, că s-au și repezit cu toții la notarul public Ștefan Franz Enyedi, la care îl trimisese rândul trecut însuși împăratul, ca să le facă acuma o jalbă și mai frumoasă, dacă se poate.

Pe notar îl găsiră și nici nu avură să aștepte decât vreo două ceasuri până să poată da față cu dânsul. Din gura lui însă aflară o veste urâtă, că anume împăratul Iosif e plecat de vreo săptămână în Italia, la Roma, pentru sfintele sărbători, și nici nu se știe când se va întoarce; se zice că tocmai pe la Paști. Oamenii rămaseră năuci.

– Na, apoi atunci ce-i de făcut, Măria Ta? întrebă Horia într-un târziu, mai venindu-și în fire.

– De, oameni buni, știu eu ce să vă învăț? zise notarul, blajin, parc-ar fi vrut să-i liniștească. Faceți și voi ce v-o îndrepta Dumnezeu?

– Că asta așa-i, nici vorbă – murmură Horia îngândurat și posomorât.

Țărani schimbară între ei priviri întrebătoare. Enyedi era un om foarte cumsecade, crezător la necazurile celor nevoiași, săritor și cu vorba și cu fapta, măcar că ungur și domn. Înalt, subțire, slab, cu o bărbuță gălbuie, vorbea românește ca un român. Se trăgea dintr-un sat de pe lângă Aiud și cunoștea toate durerile iobagilor. Totuși Horia, de data asta, avu o bănuială și zise:

– Apoi dac-am venit atâta cale, om mai ieși până pe-afară să ne sfătuim între noi și pe urmă ne-om întoarce la Măria Ta!

Horia se duse cu ceilalți tocmai la palatul împărătesc, să afle el acolo dacă e adevărat ce a spus notarul. Un slujitor în uniformă strălucitoare îl lămuri în câteva cuvinte că da, împăratul e plecat din Viena pentru mai multă vreme. Alți doi slujbași la fel. Horia nu era mulțumit. Așa l-au purtat cu vorba domnii și acum trei ani ca să nu-l lase să pătrundă în fața înălțatului împărat. Pe când stăteau la sfat într-un colț, o cătană veni la dânsii. Era de pe la Făgăraș și, văzându-i în portul românesc, nu l-a răbdat inima să nu se apropie. Un ceas l-a descusut Horia până s-a convins aieva. Și pe urmă s-au întors la Enyedi:

– Ne-am gândit și ne-am învoit, Măria Ta, să așteptăm aici până o veni acasă preaînălțatul împărat! Ș-apoi, fiindcă tot trebuie să zăbovim mai mulțișor, să ne îngădui să-ți povestim din fir în păr, măria ta, toate suferințele noastre, ca să le pui pe hârtie, să le afle maiestatea sa și să ne ocrotească cu porunci mai strașnice că altfel pierim!

– Bine, Ursule, prea bine! zise notarul cu bunătate. Am să vă ascult și să vă fac pe plac și să dea Dumnezeu să iasă toate bine. Eu, îți aduci aminte, v-am făcut și de rândul trecut tot ce mi-ați cerut, ba am fost cu voi și la Maiestatea Sa...

Știindu-i fără mulți bani în orașul cu cheltuieți mari, Enyedi i-a îndreptat la un sas din Orăștie care se așezase de vreun an pe-aici deschizând o cărciumă cu han pentru oameni mai săraci,

afară, la marginea orașului. Le-a dat și o scrisoare ca să-i primească și să-i găzduiească ieftin. S-au învoit repede cu sasul să doarmă pe unde se va putea, să mănânce ce se va găsi, să rămâie la dânsul cât vor dori, numai în schimb să-i muncească ce va trebui. Erau foarte mulțumiți; puteau acuma să aștepte fără grija zilei de mâine.

Numai Horia n-avea astâmpăr parc-ar fi stat pe jăratec. Umbla toată ziua prin oraș, el știa pe unde, și seara, când se aduna cu tovarășii, mereu le spunea:

– Poate s-o îndura Dumnezeu să vie acasă împăratul mai curând, să știm odată dacă-i albă ori neagră, că așa nu mai marge, măi oameni!

Peste câteva zile apoi s-a dus la notarul Enyedi, a așteptat până ce a rămas singur.

– Ei, Ursule, ce necaz mi te mai aduce? îl întrebă notarul. Dacă-i lungă povestea, șezi colea, să mi-o spui pe îndelete, că eu te ascult bucuros!

Horia oftă:

– Lungă-i, Măria Ta, și numai cu amar și cu sărăcie, de nici nu știu de unde s-o apuc. Dar de spus trebuie să ți-o spun ca să ne ajuți și dumneata la înălțatul împărat să dobândim dreptate cât mai degrabă că altfel are să fie rău de tot! Maria Ta să alegi ce trebuie ales, că ești om cuminte și învățat!

Enyedi avu un zâmbet de încurajare. Cunoștea el plângerile iobăgești și mai cu seamă pe cele din Ardeal, recunoștea multe nedreptăți și compătimea pe cei ce le sufereau. Se socotea puțin filozof și, în această calitate, mai obligat să asculte pe cei mici deopotrivă ca pe cei mari. Horia îndeosebit îl interesa. Pentru un țaran fără carte i se părea foarte deștept, foarte stăruitor și cu o voință în stare să spargă zidurile. Pe urmă avea în ochi o lumină ciudată, cu niște pâlpâiri care pătrundeau în străfundul inimii, și o privire căreia nu te puteai împotrivi. Impresia aceasta neobișnuită i-a rămas de anul trecut, când l-a văzut întâia oară, dar acuma părea și mai accentuată.

– De trei ani umblă după mine gornicii și pandurii și toți slujbașii să mă prindă și să mă spânzure, Măria Ta! N-am omorât pe nimeni, n-am furat, n-am greșit nimănui și cu toate astea sunt fugărit și hărțuit întruna ca o fiară! Trebuie să stau tot ascuns, să ocolesc drumul mare ca tâlharii numai pentru că zic dumnealor că eu am învățat pe oameni să ceară dreptate și lege... Na, apoi așa să fie și încă n-ar fi niciun păcat, că doară fără dreptate și fără lege nu putem trăi! Dreptu-i, Măria Ta?

– Drept, drept – murmură notarul.

– Dar vezi că astea-s numai vorbe, că mânia cea mare a domnilor pe mine se trage de când am venit aici cu plângere la înălțatul împărat! Că de ce am venit și cum am îndrăznit? Apoi de bine nu se jeluiește nimeni, Măria Ta! Că n-am apucat noi nebunește calea Beciului, fără numai când am bătut în zadar la toate porțile și de la Sibiu, și de la Cluj, și de la Bălgrad! Noi ne-am tot lăsat și am tot îndurat orice ne-au poruncit domnii, fie cu dreptate, fie cu strâmbătate, și de-aceea am ajuns azi de suntem în rândul vitelor și nu ne mai îngăduie nici măcar să ne plângem... Până acuma vreo șaptezeci de ani noi am fost oameni slobozi. Acolo, în Munții Apuseni, am trăit cum am putut, în sărăcia noastră. Bătrânii spuneau, când eram copil, că în vechime am avut un cap al nostru, stăpân peste întreg ținutul, un voievod român care dădea porunci și împărțea dreptate. La noi în sat, în Albac, mai trăiesc și azi moșnegi care au apucat în tinerețe vremurile când nu se pomenea pe-acolo iobăgie, ci toți erau slobozi deopotrivă. Atunci, spun dânșii, nici biruri nu plăteau nimănui, ci numai niște plocoane către împăratul, cum fusese obiceiul din bătrâni. Până ce, într-o zi, s-au pomenit oamenii cu o poruncă mare care zicea că toți munții, toate casele, toate pământurile, tot, tot e moșia statului, iar oamenii care le-au stăpânit din moși-strămoși sunt iobagii cârmuirii. Și îndată au venit slujbași de tot felul să gospodărească, să pună dări și munci... Asta nici n-a fost așa demult, că doar țin minte și eu când a venit cel dintâi ișpan la Câmpeni, că eram copil și mă uitam. Pe urmă am mers din rău în mai rău. La început birurile erau mici. Pe vremea când m-am însurat eu, să tot fie vreo

douăzeci de ani, întreg ținutul plătea cinci mii opt sute de zloți. Îmi aduc aminte bine, că fusesem jurat comunal. Acum vreo zece ani am plătit cincisprezece mii de zloți, iar azi trebuie să scoatem douăzeci și două de mii. Și încă de-ar fi numai atâta! Dar încetul cu încetul, an de an, au venit fel de fel de dări deosebite, unele în bani, altele în muncă, așa că acum noi suntem mai oropsiți chiar decât iobagii de pe moșiile nemeșilor, că în munții noștri mai mult de jumătate din oameni n-au deloc pământ roditor și nici fânețe, și totuși birurile trebuie să le plătească întocmai ca și când ar avea pământ.

Se opri deodată și se uită drept în ochii notarului.

– Ce-i, omule? De ce te-ai oprit? se minună Enyedi.

– Măria Ta – zise încet și cu alt glas Horia – să mă dai afară când ți s-o urf, că eu ți-aș tot povesti o săptămână pe nerăsuflăte și poate și dumneata n-ai atâta vreme să mă ascuți?

– Lasă, n-ai grijă că ți-oi spune eu când să încetezi! zâmbi notarul.

– Na, bine Măria Ta! făcu Horia, mulțumit. Dumnezeu să-ți dea sănătate și viață lungă!... Ei, și cum zic, Măria Ta, ne-a ajuns cuțitul la os. Că amu n-avem drept nici de pășunit vitele, nici să tăiem lemne pentru nevoile noastre. Nu mai avem niciun drept, fără numai datorii. Trebuie să tăiem cincisprezece mii de stânjeni pentru domeniul de la Zlatna și să le ducem, uscate și curățate, unde se dă porunca; trebuie să cosim, să strângem și să cărăm atâtea mii de care de fân din livezile statului; trebuie să ducem vinul și vinarsul statului, pentru unele sate, depărtare de patru zile, până la Zlatna, să cărăm fier din Huniedoara pentru minele statului și orz din Țara Ungurească pentru berăria statului, cale de douăsprezece zile și mai mult, și toate astea pe niște prețuri de batjocură. Fiindcă în munții noștri nu se fac bucate, aveam drepturi din vechime să aducem fără vamă din Țara Ungurească grâu și porumb și orz și de toate. Poate că-ți aduci aminte, Măria Ta, că anul trecut am adus chiar privilegiile domnești cu pecete, de pe vremea crailor Sigismund și Batori și Rakoczy cel bătrân și cel tânăr, de ni le-ai scris din nou pentru Maiestatea Sa. Că eu nu spun

minciuni și vorbe goale, Măria Ta! Acuma trebuie să cumpărăm toate de trei ori mai scump de la arendașii domeniului, ca să-i îmbogățim pe ei din sărăcia noastră. Pe urmă mai vine și comitatul cu alte biruri și alte munci pe oameni, pe urmă gornicii și primarii care mai trag și pentru ei. Iacă așa Macavei Bota, primarul nostru din Râul Mare, și Vasile Goia din Vidra și cu cel din Câmpeni și din Bistra, s-au apucat și au stors de pe oameni cincisprezece mii de florinți pentru cheltuieli de cancelarie, iar solgăbirăul Komaromi, ca să nu rămâie mai prejos, a poruncit să-i scoată și pentru cancelaria lui nouă mii. Și bieții oameni de voie de nevoie au plătit, dar socoteală de bani dânșii n-au dat nimănui nici până-n ziua de azi... Când a văzut norodul că nedreptățile nu se mai isprăvesc, s-a gândit să trimită o deputație la cârmuire, la Sibiu, să se plângă și să ceară ocrotirea legilor. Acolo însă i-au trimis înapoi, după ce mai întâi le-au spus că iobagii trăiesc din averea și mila domnilor și că deci nu au dreptul să-și părăscă stăpânii. Asta ca asta, dar provizorul domeniului s-a supărat foc că oamenii au îndrăznit să umble cu jalbe și a tras în judecată pe toți deputații comunelor. Firește, judecata i-a și pedepsit, ca să ție minte să nu mai crâcnească niciodată. Și uite așa s-au ales care cu douăsprezece, care cu douăzeci și cinci de vergi zdravene, Petre Nicula și Toader, Junga și Vasile Pascu. Până și Gavrilă Todea, moșneag de optzeci de ani, a trebuit să sufere rușinea de-a fi bătut, încât din bătaia asta i s-a tras și moartea peste câteva luni. Uite așa ni se face nouă dreptate, Măria Ta... Apoi dacă a înțeles lumea că la cârmuirea din Ardeal nu se găsește apărare, ne-am sfătuit și ne-am hotărât să facem ce-om face și să ne plângem chiar Maiestății Sale înălțatului împărat. Și au strâns oamenii bani, rupând de la gura copiilor, și ne-au dat câte douăzeci de zloți și ne-au trimis să cădem în genunchi la picioarele tronului și să dobândim o ușurare pentru cei năpăstuiți. Așa am venit întâia oară aci acum patru ani, când mai trăia încă fie iertata împărăteasă Maria Terezia, dar era tare bătrână și slăbită, de n-am putut ajunge nici măcar să-i vedem fața, oricât ne-am trudit și ne-am rugat. Peste un an iar am pornit la drum și am avut noroc de ne-am putut apropia de înălțatul împărat și